

NAD BREZDNOM.

Povest. — Spisal Jos. Vandot.

I.

Slivarjev Blaž je bil nabiral tisti dan gobe po gozdu. Gori za Križnikovimi senožetmi je stal tisti gozd. Raztezal se je na široko; poln je bil smrek, mecesnov in bukev in je prehajal hipoma v začrnele, s krivenčastim rušjem obrastle skale. Onkraj skal, visoko gori pod koničastimi, ostrimi vrhovi se je že svetil sneg, ki je bil padel pred nekaj dnevi. Nad zagorsko dolino je vel hladen veter in naznanjal, da že vstaja v dalji jesen. Kar čez noč bo prišla in bo objela s svojimi mrzlimi, uvelimi rokami ves zagorski okraj. Na bukovih vejah je bilo listje že napol velo; drhtelo je v vetru in je šumelo pritajeno.

»Kmalu bo tu naša tetka jesen,« je zamrmral Slivarjev Blaž in se je dvignil s tal. Polno košaro gob je bil že nabral in zato je bil zadovoljen. Smehljal mu je legel na starikavi, od koz razjedeni obraz, in zadovoljno se je popraskal za ušesom. »Nabral sem jih, hehe — polno košaro sem jih nabral. To bo vesel Slavec, pa bo zažvenketala svetla kronica pred mano. Hehe, saj pravim — ni se mi bati, dokler bodo sadili škratci-bratci gobe po gozdovih . . . Pozimi bom lepo kadil čedro, in Dolenjka mi bo kuhala močnik . . . Saj pravim — gobe sadé škratci-bratci. Ni jim kaj reči, hehe, ni . . .«

Blaž je pričel godrnjati nekaj nerazumljivega. Prijazno je pobožal rumene gobe v košari. Obrnil se je po stezi in je stopal skozi šumeči gozd tja dol, kjer se je valila med belim prodom hrumeča Pišenca. Preko brvi je šel in je došel do široke kolovozne poti, ki je peljala dol v zagorsko vasico. Tam se je usedel na kamen in je postavil predse košaro. Gledal je s svojimi velikimi, smejočimi se očmi na gobe, ki so ležale v košari. »Da te!« se je muzal in je izvlekel iz žepa okajeno čedro. Nabasal jo je in jo vtaknil v škrbasta usta. »Da te,« se je namuznil še enkrat, »gobice in kronice — to je nekaj, ti rečem, Blaž . . . Hehe . . .«

Blaž se še ni utegnil nasmejati, že se je vnela gobica, ki jo je pritisnil na kresilni kamen. Prijela se je iskra gobe, in Blaž jo je potlačil v čedro, na kar je jel naglo vleči in puhati. Zasllišal je pa nedaleč korake, ki so škripali po kamenitih tleh. A Blaž se ni utegnil ozreti, da vidi, kdo da prihaja. Pa se mu tudi ni bilo treba. Saj je poznal že po korakih, da prihaja iz gozda Košutnikov Inja. Stopil je iz gozda, ki se je pričlenjal že deset korakov onkraj kolovozne poti.

Košutnikov Inja se je ustavil kraj Blaža. Za pasom mu je tičala sekira, ob strani pa mu je opletala velika, platnena malha. »Bog daj dobro, stric Blaž,« je izpregovoril Inja, ko se je ustavil kraj starega moža. »Pa ste jih nabrali? Pa še polno košaro! Glejte si no, stric Blaž.«

Slivarjev Blaž je pokimal in je puhnil gost dim predse. »Mhm,« je odvrnil in se je ozrl v obraz krepkega, lepo vzrastlega dečka, ki je stal pred njim in se je smehljajal veselo. »Mhm,« je ponovil Blaž še dvakrat in je nadaljeval potem: »Nabral sem jih pa, nabral... Dosti jih je po gozdu onkraj Križnikovih senožeti. Vso noč so jih morali sejati bratci-škratci. Vso noč, ti rečem, Inja Košutnikov.«

»Ali?« se je začudil deček in je pogledal neverjetno na starčka. »Kaj pravite, stric? Škratje da sejejo gobe po gozdu? Ej, stric, že ves mesec sekam gori za Trstjem, pa še nikoli nisem videl nobenega škrate. A gob je pa toliko, da bi jih še prešteti ne mogel ves dan...«

»Ti si tak, kakor muren,« se odreže Slivarjev Blaž. »V solnce ti gleda muren, pa ne vidi nič. Če prideš pa blizu, ti zbeži v luknjico. In kaj vidi v luknjici? Nič, ti rečem, Inja Košutnikov. Zato pa ne ve tudi nič... In ti si tudi tak muren, ti, Inja Košutnikov. Gledaš, gledaš, pa ne vidiš nič. Še tega ne veš, da sade gobe škratci-bratci. Za dobre ljudi sadé dobre, za slabe pa slabe. Ali veš zdaj, ti Inja Košutnikov? Pa si boš tudi zapomnil?«

»Aha?« se je čudil Inja in je gledal strmeč na starega Blaža, ki je pihal na vso moč dim iz svoje čedre. »A jaz nisem slišal še nikoli o tem. To vam rečem, da se zdaj ne dotaknem nobene gobe več — niti smrčka, niti medvedjih tac. Saj so jih vsadili škratje; a škratje so hudobni, stric Blaž.«

»Kaj ti veš!« ga zavrne Blaž. »Komaj imaš dvanajst let, pa že hočeš modrovati? O, ti pajk ti! Mene poslušaj, ki jih nosim že šestdeset, ali še več! — Hudobni so škratje, praviš? I, kje si pa slišal to? Dobri so škratci-bratci, to ti rečem. Za dobre ljudi so dobri, za hudobne pa hudobni. Zato pa tudi sadé dobrim dobre gobe, a slabim strupene. Tako ti povem, ti, Inja Košutnikov, in ti me dobro pomni! Stopi tja-le pod ono hibo, pa napravi v zemljo križ. Jutri boš pa videl, da bo rastla tam goba, nemara bodo zrastle še celo medvedje tace. In kdo jo vsadi tja? Nihče drugi nego bratci-škratci. Rečem ti, Inja, tako, in ti verjemi meni in ne bodi kakor črni muren. Polne malhe gob imajo škratci-bratci in vsako noč jih sadé po gozdu. Če se splaziš ponoči v grmovje, jih pa lahko slišiš, kako jih sadé. ‚Ta je za dobrega, ta je za slabega,‘ mrmrajo škratci-bratci. In ti jih slišiš prav natanko, ti rečem. Seveda — večkrat boš slišal besedo ‚za slabe‘ kakor ‚za dobre‘. Pa zakaj, te vprašam, ti Inja? Zato, ker je več slabih ljudi na svetu kakor dobrih. Zato je pa tudi več strupenih gob nego užitnih. Ali si razumel zdaj, ti muren, ti Inja Košutnikov?«

Inja je gledal v tla. Izprva se mu je zdelo vse to neverjetno. Toda ker se je držal stari Blaž zelo resno, je končno verjel. Ozrl se je gor v gozd in je pokimal trikrat z glavo. »Kdo bi si bil mislil!« je dejal: »Stric Blaž, Vi ste pa prebrisaní.«

»Seveda, ker nisem muren,« se obregne Blaž in se ozre zadovoljno na polno košaro. »Človek ne sme gledati samo v solnce in tičati doma

v luknjici. Treba mu je gledati na vse strani in misliti, misliti . . . To pomni!»

Inja mu je prikimala in je hotel odgovoriti. Ali tedaj sta se prikazala izza ovinka dva moža, nesoč nosila. Ozrl se je Inja in je dvignil roko. Pokazal je in je rekel ves začuden Blažu: »Glejte, drvarja neseta nekoga.«

Slivarjev Blaž je vstal in je pogledal natanko gor. Obraz se mu je zmračil in prekrizal se je. »Bog se usmili!« je izpregovoril. »Nemara se je pripetila nesreča?»

Inja je stekel drvarjema naproti. Ustavil se je kraj nosil in je pogledal na človeka, ki je ležal na nerodnih deskah, do vratu pokrit z odejo. Bil je še deček, vrstnik Košutnikovega Inje. Razmršeni lasje so mu pokrivali čelo; blede lice je bilo nakremženo, ustnice so se mu tresle in iz ust so mu prihajali čudni glasovi, podobni s silo zadrževanemu stokanju. Oči je imel deček trdo zaprte, in vse telo mu je drhtelo, da se je tresla debela odeja.

Inja je pogledal v dečka in je obstal ves prestrašen. Spoznal je reveža, in v srcu ga je nekaj zapeklo. Na nosilih je ležal štrijonov Bošt in se tresel kakor list trepetlike. Nekaj strašnega se mu je moralo pripetiti. Nemara ga je udarila podirajoča se smreka in mu je zlomila noge. Nemara bo moral umreti, in zakopali ga bodo za cerkvijo. Zabolelo je Injo v duši, da se mu je zasolzilo oko, in je vprašal žalostno: »Kaj ti pa je, Bošt? Povej mi, Bošt?«

Ranjenec na nosilih je slišal njegov glas. Trudoma je odprl svoje s krvjo zalite oči. Za en trenutek je pogledal na Injo s pogledom, polnim bolesti in gorjá. Toda nenadoma se je stresel krčevito in je zaprl oči. Zastokal je bolešno, in njegovo blede, upadlo lice se je nakremžilo še bolj.

»Bošt, ubogi Bošt!« je ponavljala Inja, stopajoč za drvarjema, ki sta držala nosila. Pridružil se jim je tudi Slivarjev Blaž, in tedaj je pričel pripovedovati prvi drvar, kako se je bilo vse to nesrečno zvršilo. Prileten je bil že ta drvar, ime mu je bilo Matija. Tam notri v Kotu so podirali davi visoko smreko, ki je bila gotovo starejša nego Križnikova Mena. A Mena šteje sto let in tri. Pa se je bilo dogodilo, da se štrijonov Bošt ni umaknil pravočasno. Zagledal se je bil nekam, pa ni pazil na padajočo smreko. Zgrabile so ga veje in so ga podrle. In zlomilo je dečku desno nogo. »Pa saj pravim,« je rekel drvar Matija, »nesreča je velika. Saj bo nemara ubožec vse svoje življenje brez noge. Samo, da bi se izlizal, pa bi bilo dobro.«

In drvar je pričel kimati z glavo. Molčal je dolgo, in tudi drugi so pomolčali ter so gledali od strani na dečka, ki je ječal in stokal venomer. Šli so po kolovozni poti kraj šumečega gozda in so se vednobolj bližali zagorski vasici, ki je stala onkraj belega proda. Naenkrat pa se je ustavil drvar Matija. Pogledal je Košutnikovega Injo, ki je stopal kraj nosil s povešeno glavo. Pogledal ga je drvar Matija, pa je zamrmral: »Mhm . . .«

Na glas pa je rekel drvar Matija: »Stopi sem k meni, Inja, da ti povem.« — Inja je stopil k njemu. Drvar ga je premeril od nog do glave in je izpregovoril resno: »Inja, ali vidiš ubogeга Bošta, kako mu je hudo od bolečin na nosilih? Ali vidiš? — Tako se lahko zgodi vsakemu drvarju, ali pa še hujše. Kaj hočemo? Ali bi se nemara ti bal, Inja? Kaj?«

Inja je zmignil z glavo. »Kaj bi se bal?« odvrne in se začudi. »Stric Matija, saj ste sami oni dan rekli, da ne pade las brez božje vednosti z glave...«

Drvar Matija ga pogleda še enkrat. Potem pa nadaljuje: »Veš, zakaj sem ti rekel tako, ti Inja? Poglej še enkrat revnega Bošta! Bošt ne bo več za nas. Potrebujemo drugega fanta. Še danes ga moram dobiti. Dobro sem te pogledal, pa sem spoznal, da si kakor zanalašč za nas. Pa pojdem k vašemu očetu in jim porečem, naj te puste z mano. Ali si slišal, Inja?«

Deček se je začudil še bolj. »Kaj govorite, stric Matija?« dé ves presenečen. Jaz da pojdem z vami? Saj ne bodo pustili, ne bodo pustili!«

»Tiho bodi!« mu veli drvar Matija na kratko in umolkne. Skloni glavo in gleda mračno predse v tla. Enakomerno stopa naprej, da škriplje pod njegovimi cokljami. Košutnikov Inja ga gleda od strani, pa ne more umeti tega, kar mu je bil rekel drvar Matija. Z njim naj gre daleč gor noter v Kot, kjer podirajo stoletne smreke? Namesto ubogeга Bošta naj gre? Deset svetlih kronic naj si prisluži na mesec, da si kupi za zimo obleke, da je po vsem zagorskem kraju ni take. Pa tudi bratcem in sestricam bi lahko kupil nove obleke, da ne bodo hodili zakrpani ob nedeljah in praznikih. Hej, lepo bi bilo tako življenje, in kronice bi žvenketale v njegovem žepu. Resnično bi bilo lepo, če bi se zgodilo tako, kot je rekel drvar Matija. A to je nemogoče! Saj Košutnikov Inja ne more — — —

Za trenutek se zamisli Inja. Še enkrat mu vstane pred očmi lepo življenje, ako bi zaslužil vsak mesec deset svetlih kronic. Zasmeje se mu srce in poskoči v veliki radosti. »Ali je res, stric Matija?« vpraša naglo drvarja in ga potegne za suknjič. »Ali je res, da pojdem z vami in da zaslužim vsak mesec deset svetlih kronic?«

Drvar Matija ga pogleda od strani in zareži jezno nad njim: »Kaj ti nisem rekel, da zdaj molči?« A brž nato dé bolj prijazno: »Se že pogovorimo z vašim očetom. A ti ne izprašuj!«

Inja je bil zdaj trdno prepričan, da pojde k drvarjem in si prisluži deset svetlih kronic. Lepo kučmo bo nosil pozimi. Črna bo in bo grela kakor solnce. In škornje si kupi s svetlimi golenicami, da bo lahko gazil sneg, ko zapade do pasu. In tudi obleka bo lepa, da ne bo po vsem zagorskem kraju take. Pa še sestrice in bratci bodo lepo oblečeni, da kaj! To jih bodo gledali ljudje v cerkvi. »Mhm,« porečejo, »lepo so oblečeni ti Košutnikovi. Pa saj ni čudno. Saj zasluži Inja deset svetlih kronic na mesec. Pa bi se ne oblekli?...«

Take misli je mislil Košutnikov Inja in je zaostajal za drvarjem Matijo. Vesel je bil Inja, da se je kar oblizoval. Lepo bodočnost je gledal

pred sabo. Smehljala se mu je tako lepo, pa bi ne bil vesel? Kdo bo tako srečen kot on? Na vsej vasi ga ne bo — med vsemi paglavci zagorske doline ne. Samo eden bo, in ta bo Košutnikov Inja.

Deček poskoči od radosti. Tik nosil je bil, in tedaj mu pride hipoma na uho bolešno stokanje ranjenega Bošta. Obstane, in nekaj mrzlega mu leže na srce. Ozrè se na ubogega sovrstnika, in v srcu ga zaboli, da mu postanejo oči kar naenkrat solzne. Glej, on je tako vesel, da bi najraje skakal celo uro in bi vriskal. Tu na nosilih pa leži ubogi Jošt in ječi, ker ga boli tako strašno. Ali je prav, zdaj veseliti se? Pa sta si bila z Boštom taka prijatelja, ko sta sekala skupaj dve leti drva gori v Dolenčevem gozdu. Prepevala sta in vriskala, da je bilo veselje. A zdaj je radosten samo Inja. Bošt pa leži na nosilih in ječi, ječi... Ali ni to grdo, zdaj veseliti se?

Inja se strese, in srce se mu skrči vsled žalosti, stopi tik k nosilom in se skloni nad ranjenim. »Bošt, ali slišiš?« reče, in solze mu privro iz oči.

Bošt odpre oči in pogleda. Za trenutek se mu zjasni trpeče lice. Naravnost v obraz Košutnikovega Inje upre pogled in izpregovori komaj slišno: »Inja... kako boli in peče...« A takoj stisne ustnice in zaječi obupno. Oči se mu zapro, in telo se mu prične tresti vsled silne bolečine.

Inja pa gleda in stopa kraj njega. Nič več ne misli na svetle kronice in tudi na kučmo in škornje ne več. Samo na Bošta še misli in na njegovo veliko bolečino. Molčé vsi; niti staremu Blažu se ne ljubi govoriti. S sklonjeno glavo coklja zadaj in gleda neprenehoma na gobe v košari. Tako dospo v vas in se ločijo na razpotju. Drvarja neseta Bošta na njegov dom. Pokličejo zdravnika, da reši trpina vsaj najhujših bolečin.

Inja pride domov ves žalosten. Pripoveduje o nesreči štrijonovega Bošta, pa tudi o besedah drvarja Matije. »Veste, kam pojdem?« sklene svoje pripovedovanje, in tedaj mu pride spet radost v srce. »K drvarjem pojdem v Kot. Deset svetlih kronic si bom prislužil vsak mesec...«

Čudili so se Inju starši. Pa tudi bratci in sestrice so se čudili. Gledali so Injo, pa niso mogli zapopasti vsega tega. Tri bratce in tri sestrice je imel Košutnikov Inja. Mlajši so bili od njega, on je bil najstarejši. Čudili so se Inji, pa niso mogli verjeti njegovim besedam. Oče je pogledal mater, pa je rekel: »Glejte si no — saj bi ne bilo napak, res bi ne bilo... Deset kronic na mesec, to ni malo. Samo, da bi bilo vse to res, kar praviš, ti Inja.«

Inja še ni utegnil odgovoriti. Tedaj je že stopil v izbo drvar Matija. »Dober dan, Košutnikovi,« je pozdravil. »Kako se kaj imate?«

»Zasilo že, Matija, za silo, hvala Bogu,« odvrne Košutnik. »Seveda, bolje bi bilo, če bi bilo bolje. A kaj se hoče? Dece dosti, hiša pa majčkena.«

Drvar Matija pogleda na Injo, ki je sedel sredi bratcev in sestric. Kar brž pokaže nanj, pa reče: »Tega-le nam boste dali, vi Košutnikovi. Močan je zadosti, da bo služil. Zdrav je, in ravno takega potrebujemo mi v Kotu. Kar z mano naj pojde, pa bo dobro. Deset kronic bo imel na mesec.«

Oče malo pogleda po fantu in pokima. »Dobro bi bilo,« reče. »Kaj hoče fant doma, ko nas je preveč? Naj si prisluži kaj. Saj je že star zadosti. Za pastirja sem ga mislil dati. A kdo naj ga vzame? Ko je povsod domačih dovolj.«

»Potem pa kar z mano,« odloči drvar Matija. »Ubogí Bošt ne bo več za rabo. Še jutri ga pošljejo v bolnišnico v Ljubljano. Tako je ukazal zdravnik. A mi ne moremo čakati. Bog ve, kdaj se povrne? — Zato pa, Inja, kar z mano! Kar napravi se, pa bo!«

A mati prične ugovarjati. Ne more Inja še od doma. Pripraviti mu treba še to in ono. Kar tako ne pojde. Počaka naj Matija še malo časa, potem bo vse v redu . . . A drvar Matija ni bil zadovoljen s tem. »Ne morem čakati,« je rekel. »Saj veste, da je pri nas čas zlato. Naj gre z mano; če ne, si grem drugega iskat.«

Drugega — to pa ni bilo povšeči Košutnikovim, še najmanj pa Inji. Prerekali so se še nekaj časa, in naposled so se domenili do dobra. Jutri navsezgodaj pride Inja k drvarjem in tam naj ostane tako dolgo, dokler ga potrebujejo. Udarijo si v roke, in potem odide drvar Matija.

Inja stopi k oknu in gleda za odhajajočim drvarjem. Težko je stopal Matija po kamenitem potu. Njegovi škripajoči koraki pa so se slišali prav razločno v Košutnikovo hišo.

(Dalje.)

ČUDEN ZDRAVNIK.

Spisal Julij Slapšák.

I.

Stanko je zbolel. Ni mogel ne jesti, ne piti, še govoriti se mu ni ljubilo. Takó je bil slab, da bi bil kmalu umrl.

Minul je teden, dva — cel mesec in še več, pa se mu ni preobrnilo ne na boljše, ne na slabše. Prišla je pomlad, čas setve, a Stanko je trpel še vedno.

Na polju je bilo takrat dela preveč. »Kdaj bo podelano?« so vzklikavali domači, ko so se vračali zvečer trudni in zdelani s polja. Stanko je pa rekel: »Jutri pojdite vsi na polje, tudi vi, mama, da bo prej podelano; boste pa potlej pri meni.« Toda eden je moral ostati doma: kdo bo pa pri bolnem Stanku? Mama le niso šli drugo jutro na polje. Tudi tretje, četrto, peto jutro . . . dokler pač ne okreva ubožček, so mislili ostati doma. Ali že koj tretji dan je bilo veliko tarnanje, ker niso šli tudi mati na polje.

Tretje jutro so odšli na polje: oče orat in sejat, Stankovi bratci in sestrice pa krave past in krompir pometat. Ná, pa je ušla sestrici-pastirici nikdar sita krava na strmi rob gor k sivemu skalovju; pa ji je spodrsnilo in le malo, malo je manjkalo, da ni treščila v prepad ter se ubila. — Bratca, ki sta pometavala krompir, nista bila slepa; jamic